

теорії-пружності та пластичності» в 6 томах (1984–1986 рр.), «Механіка зв'язаних полів в елементах конструкцій» у 5 томах (1987–1989 рр.), «Некласичні проблеми механіки руйнування» в 4 томах (1990–1994 рр.) та «Механіка композитів» у 12 томах (1993–2003 рр.). Упродовж 2005–2007 рр. видруковано 3 томи шеститомного видання «Успехи механіки».

Він підготував 33 доктори та 100 кандидатів наук.

Ім'я О.М. Гузя добре знане у світовій науці. Його обрано членом-засновником Усесвітньої академії, він член Нью-Йоркської та Європейської академії наук.

Учений входить до складу редакційних колегій низки закордонних наукових журналів. Він головний редактор міжнародного наукового часопису «Прикладна механіка», голова Національного комітету України з теоретичної та прикладної механіки.

Заслуги О.М. Гузя відзначені Державною премією СРСР, Державними преміями України, преміями Національної академії наук України.

Наукова громадськість, колеги та учні щиро вітають Олександра Миколайовича з ювілеєм, бажають йому міцного здоров'я, натхнення, нових наукових досягнень.

80-річчя члена-кореспондента НАН України Т.М. ЧЕРЕВЧЕНКО

11 січня виповнилося 80 років відомому в Україні вченому-біологу членові-кореспондентові НАН України Тетяні Михайлівні Черевченко.

Т.М. Черевченко народилася 1929 р. у с. Почапінці Лисянського району на Черкащині в сім'ї службовців. Упродовж 1946–1949 рр. навчалась у технікумі рибництва в с. Шевченкове. Потім вступила до Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка на біолого-грунтознавчий факультет, який закінчила в 1954 р. Свій шлях у велику науку Тетяна Михайлівна розпочала в дендропарку «Олександрія» у м. Біла Церква. Тут вона працювала спочатку старшим лаборантом, а потім старшим квітникарем.

З 1965 р. життя Т.М. Черевченко нерозривно пов'язане з Національним ботанічним садом НАН України, де вона пройшла шлях від молодшого наукового співробітника до директора цієї установи. У 1969 р. Тетяна

Михайлівна захистила кандидатську дисертацію, яка була присвячена застосуванню нових регуляторів росту в квітникарстві.

Докторську дисертацію «Тропические орхидные. Морфобиологическое изучение и внедрение в культуру закрытого грунта» дослідниця захистила в 1984 р. в Інституті ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України. По суті, це була перша в нашій країні інтродукційна робота, яка започаткувала різнопланове вивчення орхідей тропікогенних флор в умовах оранжерейної культури з метою їх упродовження в промисловому квітникарстві та охорони *ex situ*.

Протягом 1977–1986 рр. Тетяна Михайлівна брала участь у чотирьох експедиціях на науково-дослідному судні «Академік Вернадський» до різних країн неотропічного та палеотропічного царств. Це дало їй змогу вивчати біологічні та екологоценотичні особливості тропічних рослин в

умовах їхніх природних місцезростань, що має вирішальне значення при інтродукції в умови оранжерей. Під час цих експедицій були зібрані зразки, які сприяли комплектуванню фондових колекцій тропічних та субтропічних рослин НБС НАН України.

За безпосередньої участі Т.М. Черевченко була створена одна з найбільших у Східній Європі колекція рослин флори тропіків і субтропіків, у якій сьогодні налічується понад 3100 видів і різновидів, що представляють 150 родин і 715 родів. Цій колекції було надано статус Національного надбання як унікальному зібранню рослин світової флори, що має велике природоохоронне, наукове, освітнє та загальнолюдське значення.

Особливу увагу дослідниця приділяє створенню колекції рідкісних видів орхідних світової флори, які через порушення природних екосистем потребують невідкладних заходів для охорони *ex situ*. Наразі ця колекція налічує близько 450 природних видів та різновидів і понад 150 садових форм і сортів, що належать до 160 родів *Orchidaceae*. У колекції представлено цілу низку ендемічних видів флори орхідних Південно-Східної Азії, Південної Америки, Африки, які в межах природного ареалу перебувають під загрозою зникнення.

У 1989 році за ініціативою та за безпосередньої участі Тетяни Михайлівни було розпочато наукові дослідження, спрямовані на охорону орхідей флори В'єтнаму *ex situ*. Завдяки співпраці з Інститутом тропічної біології (м. Хошимін) Національного центру природничих наук і технології В'єтнаму й експедиційним дослідженням Тетяни Михайлівни та її учнів у цій країні (з 1989 по 2004 рр.) було створено унікальну колекцію орхідних, у якій представлено майже половину родового і понад чверть видового складу *Orchidaceae* флори В'єтнаму. Колекція живих рослин відкриває широкі перспективи щодо їх охорони *ex situ*. З іншого боку, колекція рос-

лин, зібраних у різних кліматичних зонах В'єтнаму, а також у різних частинах їхнього ареалу, є дуже цінним матеріалом для проведення досліджень у галузі біоморфології, еволюційної морфології і екоанатомії.

Властиві Т.М. Черевченко широкий науковий світогляд і наукова інтуїція сприяли розвитку нових напрямів досліджень відділу тропічних та субтропічних рослин, який вона очолювала з 1974 року. Під керівництвом Тетяни Михайлівни цей відділ сформувався в зрілий науковий колектив із різноплановими дослідженнями не лише в галузі біоморфології, але й фізіології та біохімії, екоморфології та екоанатомії, біотехнології інтродуцентів.

У 1975 р. в НБС за ініціативою Тетяни Михайлівни було створено лабораторію ізольованих тканин, де вперше в Україні на основі всебічного вивчення біології індивідуального розвитку та еколого-фізіологічних особливостей рослин було розроблено метод насінневого та клонального мікророзмноження тропічних і субтропічних рослин різних систематичних груп у культурі *in vitro*.

Ця лабораторія вже майже тридцять років поспіль є науково-методичним центром, який опрацював методи масового розмноження понад 100 видів орхідних та рослин багатьох інших систематичних груп, сприяв підготовці фахівців у галузі біотехнології інтродуцентів для багатьох ботанічних садів і дендропарків України. Саме завдяки діяльності цієї лабораторії дуже обмежений на той час асортимент декоративних культур закритого ґрунту не лише України, але й Росії, країн Балтії поповнили орхідеї цимбідіум, каланта, дендробіум та фаленопсис.

Пріоритетними дослідженнями Т.М. Черевченко є вивчення впливу умов космічного польоту на анатомо-морфологічні та фізіолого-біохімічні особливості *Orchidaceae*. Саме Тетяні Михайлівні належить ідея використання епіфітних орхідей як модельного об'єкта для вивчення впливу

мікрогравітації. Уперше в світовій науці визначено особливості росту й розвитку вищих рослин в умовах тривалої динамічної невагомості та гермооб'єму, експериментально підтверджено припущення про ослаблену геотропічну реакцію епіфітних орхідей, доведено можливість їх успішного використання для фітодизайну космічних літальних апаратів.

Участь групи фахівців Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка в спільному українсько-американському науковому експерименті з вивчення впливу невагомості на ріст рослин є визнанням високого наукового авторитету як Т.М. Черевченко, так і очолюваної нею установи. З 2000 р. Тетяна Михайлівна входить до Міжнародної асоціації дослідників космосу COSPAR.

Т.М. Черевченко належить до когорти вчених, які вміло поєднують активну наукову діяльність із керівництвом великим колективом. З 1975 року вона веде багатогранну роботу спочатку як заступник директора з наукових питань, а з 1988 року — як директор Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України.

Різноманітність наукових інтересів, висока ерудиція та організаторський талант допомагають Тетяні Михайлівні успішно керувати колективом Ботанічного саду, до складу якого входять підрозділи не лише інтродукційного, але й експериментальних напрямів. Очолити Ботанічний сад у скрутний для нашої країни час економічних негараздів і соціального неспокою, вона зберегла цю національну перлину, створену самовідданою працею кількох поколінь учених. Успішно долаючи складні економічні проблеми, Т.М. Черевченко сприяє подальшому розвитку Ботанічного саду як наукової, природоохоронної і просвітницької установи.

Людина активної життєвої позиції, Тетяна Михайлівна протягом понад 40 років роботи в Академії наук ніколи не залишалась

осторонь громадських справ. Її плідна наукова, організаторська і суспільна праця відзначені високими державними і науковими нагородами: медалями «За доблестный труд» (1970), «За трудовое отличие» (1979), орденами «Знак почета» (1986) та княгині Ольги III ступеня (1998).

За цикл праць із вивчення біологічних особливостей тропічних орхідей і розроблення методів їх дослідження, розмноження та культивування дослідниця в 1982 р. отримала премію ім. В.Я. Юр'єва, а в 1994 р. за монографію «Тропические и субтропические орхидеи» — премію ім. М.Г. Холодного. У цьому ж році їй було присвоєно звання заслуженого діяча науки і техніки України. У 1995 р. її обрано членом-кореспондентом Національної академії наук України. У 2001 р. Тетяна Михайлівна стала лауреатом премії ім. В.І. Вернадського — найпочеснішої премії, якої в достоюються науковці в Україні.

У науковому доробку Т.М. Черевченко понад 280 публікацій, відомих широкому колу дослідників у галузі інтродукції рослин та багатьох розділів експериментальної біології, вона автор і співавтор 12 монографій. За її редакцією вийшло 9 книг із декоративного садівництва та фітодизайну.

Багато сил віддає Тетяна Михайлівна організаційно-виховній діяльності. Вона створила власну школу, виховала багатьох висококваліфікованих спеціалістів у різних галузях біологічної науки. Серед її учнів один доктор і 12 кандидатів наук.

Т.М. Черевченко є головою та активним членом оргкомітету всіх конференцій «Охорона і культивування орхідей», які відбувалися в багатьох країнах. З 2002 р. вона співголова українсько-російської комісії з вивчення, охорони і культивування орхідей при Радах ботанічних садів України і Росії.

Виконання Тетяною Михайлівною протягом понад 10 років обов'язків голови спеціалізованої ради із захисту дисертацій теж значною мірою сприяє зростанню числа

висококваліфікованих наукових ботанічних кадрів у Україні.

Т.М. Черевченко — голова Ради ботанічних садів України, член Ради Центрального космічного агентства України, Європейського та Американського товариств орхі-

деєзнавців, відповідальний редактор наукового збірника «Інтродукція рослин».

Наукова громадськість, колеги та учні щиро вітають Тетяну Михайлівну з ювілеєм. Бажають їй міцного здоров'я, творчого натхнення і подальших наукових звершень.

70-річчя члена-кореспондента НАН України Ю.М. КОВАЛЯ

11 січня виповнилося 70 років відомому вченому в галузі фізики металів членові-кореспондентів НАН України Юрієві Миколайовичу Ковалю.

Ю.М. Коваль народився 1939 р. у м. Котовську Одеської області. Вищу освіту здобув у Київському політехнічному інституті, який закінчив у 1962 р. за спеціальністю «фізика металів».

У 1968 р. Юрій Миколайович захистив кандидатську дисертацію на тему «Мартенситні перетворення в нікелевих та марганцевих сплавах і сталях», а в 1985 р. — докторську на тему «Ефект пам'яті форми і характеристики мартенситного перетворення в сплавах на основі заліза та на основі міді». У 2000 р. його обрано членом-кореспондентом НАН України.

Працюючи в Інституті металофізики ім. Г.В. Курдюмова НАН України з 1962 р., Ю.М. Коваль подолав шлях від інженера до завідувача відділу фазових перетворень. Протягом 1990–2003 рр. він був заступником директора цього інституту.

Юрій Миколайович знаний фахівець у галузі фазових перетворень. Опублікував понад 270 наукових праць, включаючи одну монографію.

Досягнення в галузі фазових перетворень мартенситного типу і науковий ав-

торитет Ю.М. Ковалья дали йому можливість сформулювати й очолити науковий напрям «Створення нових матеріалів з особливими властивостями, зумовленими фазовими, зокрема мартенситними, перетвореннями», у якому в межах програми ДКНТ «Нові металеві матеріали» були задіяні вчені здебільшого з усіх регіонів України.

В останні роки дослідник активно співпрацює з багатьма закордонними науковими центрами: Католицьким університетом м. Левена (Бельгія), Вищою політехнічною федеральною школою м. Лозанни (Швейцарія), Балеарським університетом м. Пальма-де-Майорка (Іспанія), Вищою політехнічною школою м. Парижа (Франція), Сілезьким університетом м. Катовіце (Польща), Інститутом матеріалознавства ПАН м. Кракова (Польща), компанією Share memory alloys (м. Стокгольм, Швеція), компаніями Memry (США), Memry Europe (Бельгія), компанією 1-st Memory Alloys GmbH м. Франкфурта (ФРН). Результатом цієї співпраці є спільні наукові проекти, публікації, патенти. Міжнародне визнання наукових досягнень Ю.М. Ковалья в галузі фізики фазових перетворень підтверджено тим, що його обрано членом оргкомітету майже всіх міжнародних кон-